

Social Cohesion and Development

Vol 1, No 2 (2006)

The European Welfare State

The european social survey(ess): Organizational structure and methodological framework

Γιάννης Νικ. Υφαντόπουλος

doi: [10.12681/scad.9018](https://doi.org/10.12681/scad.9018)

Copyright © 2016, Γιάννης Νικ. Υφαντόπουλος

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Υφαντόπουλος Γ. Ν. (2016). The european social survey(ess): Organizational structure and methodological framework. *Social Cohesion and Development*, 1(2), 75–91. <https://doi.org/10.12681/scad.9018>

Η ευρωπαϊκή κοινωνική έρευνα: Οργανωτική δομή και μεθοδολογικό πλαίσιο

Γιάννης Νικ. Υφαντόπουλος, Πανεπιστήμιο Αθηνών και Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, ΕΚΚΕ

The european social survey(ess): Organizational structure and methodological framework

John Nic. Yfantopoulos, University of Athens and National Centre for Social Research, NCSR

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και η Eurostat έχουν αναπτύξει τις τελευταίες τρεις ή τέσσερις δεκαετίες εναρμονισμένες μεθοδολογίες για τη συλλογή και ανάλυση των στατιστικών δεδομένων σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η συλλογή των στοιχείων αυτών συνέβαλε ουσιαστικά στη διαμόρφωση της κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής, καθώς και στην αξιολόγηση των στόχων της Λισσαβώνας. Η Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα (ΕΚΕ) αποτελεί ένα συμπληρωματικό «Νέο Εργαλείο» για την αποτίμηση των στάσεων, απόψεων και αξιών των Ευρωπαίων πολιτών. Συμμετέχουν συνολικά 32 χώρες και η στατιστική βάση δεδομένων περιλαμβάνει παραπάνω από 30.000 προσωπικές συνεντεύξεις. Το επιστημονικό δυναμικό που κάνει χρήση των δεδομένων ανέρχεται σε 10.000 ερευνητές, με πολλές δημοσιεύσεις σε βιβλία και επιστημονικά περιοδικά. Στην Ελλάδα το πρώτο κύμα έρευνας διεξήχθη το 2002-2003 σε δείγμα 3.227 νοικοκυριών με ποσοστό ανταποκρισιμότητας 80%, και το δεύτερο κύμα την περίοδο 2004-2005 σε δείγμα 3.002 νοικοκυριών και με ποσοστό ανταποκρισιμότητας 74,2%. Η Ελλάδα, σε σύγκριση με τις υπόλοιπες χώρες που συμμετείχαν στην ΕΚΕ, ικανοποίησε πλήρως τα υψηλά επιστημονικά κριτήρια και το απαιτητικό μεθοδολογικό πλαίσιο διεξαγωγής της έρευνας, επιτυγχάνοντας ταυτόχρονα τα υψηλότερα ποσοστά ανταποκρισιμότητας.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Μεθοδολογία κοινωνικής έρευνας, θεματικές ενότητες ερωτηματολογίου, δειγματοληψία, ανταποκρισιμότητα, ΕΚΕ-Ελλάδα.

ABSTRACT

Over the last three to four decades, the European Commission and Eurostat have developed harmonized methodologies aiming at the collection and statistical analysis of European data. This process has contributed enormously to the shaping and evaluation of social and economic policies as well as to the assessment of the Lisbon Strategy. The European Social Survey (ESS) constitutes a "New Scientific Instrument" for the investigation of beliefs, attitudes, ideas and social values of the Europeans. Currently, the total number of participating countries amounts to 32 and the data set includes more than 30,000 face to face interviews. The ESS data base is explored by more than 10,000 registered users, producing books, scientific articles, papers and policy documents. In Greece the first round (2002-2003) was conducted by face to face interviews in a random sample of 3.227 households and a response rate of 80%. The second round (2004-2003) was launched to 3.002 households and the response rate accounted to 74,2%. Greece, in comparison with the rest of the participating countries in the ESS study, fulfilled all the strict scientific criteria and achieved the highest response rates.

KEY WORDS: Social research methodology, questionnaire topics, sample design, response rate, ESS-Greece.

1. Εισαγωγή

Η κοινωνική έρευνα που διεξάγεται στις χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στο ευρω-σύστημα γενικότερα αποβλέπει στη συγκρότηση μιας τεκμηριωμένης θεωρητικής και εμπειρικής βάσης για τη χάραξη οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής. Υπό την έννοια αυτή, οι ερευνητικές προσπάθειες που αναπτύσσονται από τα πανεπιστήμια και τα ερευνητικά κέντρα έχουν ως κύριο στόχο τη μελέτη των προβλημάτων της ευρωπαϊκής κοινωνίας και τη διαμόρφωση θεωρητικών προσεγγίσεων και στατιστικών αναλύσεων με τη χρήση μακρο- και μικρο- κοινωνικο-οικονομικών υποδειγμάτων για την καταγραφή και ανάλυση των πολιτικών, οικονομικών, κοινωνικών, δημογραφικών και πολιτισμικών εξελίξεων του ευρω-συστήματος. Για την ικανοποίηση των στόχων αυτών, η έρευνα διεξάγεται πολλές φορές μέσα στο πλαίσιο οργανωμένων ερευνητικών δικτύων, δηλαδή ομάδων ερευνητών από διαφορετικές χώρες, που συνεργάζονται μεταξύ τους προσφέροντας την εμπειρία και τη γνώση τους για την εκπόνηση διακρατικών ερευνητικών προγραμμάτων. Στα δίκτυα αυτά συμμετέχουν κοινωνιολόγοι, οικονομολόγοι, δημογράφοι, στατιστικοί αναλυτές, πολιτικοί επιστήμονες και άλλοι ερευνητές, διαμορφώνοντας, με τον τρόπο αυτό, μια διακρατική, αλλά και μια «διατομεακή» επιστημονική προσέγγιση για την εξέταση των ερευνητικών υποθέσεων και τη διατύπωση προτάσεων για τη χάραξη ευρωπαϊκής πολιτικής. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, στο πλαίσιο ανάπτυξης και προώθησης της έρευνας και της καινοτομίας στον ευρωχώρο, προσδιορίζει τις ερευνητικές προτεραιότητες και προσκαλεί τα ερευνητικά κέντρα και τα πανεπιστήμια να υποβάλλουν προτάσεις για την εκπόνηση ερευνών που αφορούν την ευρωπαϊκή κοινωνία (EU Commission, 2001, Eurostat, 2000, 2001).

Μέσα στο πλαίσιο αυτό, αναπτύχθηκε ένα ερευνητικό δίκτυο από 23 χώρες (19 χώρες της Ε.Ε.-25 και επιπλέον η Ελβετία, η Νορβηγία, το Ισραήλ και η Τουρκία), για την εκπόνηση μιας πρωτότυπης συγκριτικής έρευνας στον χώρο των κοινωνικών επιστημών, με τίτλο «Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα» (EKE), (European Social Survey), (ESS, 2006). Ο κύριος στόχος της έρευνας αυτής είναι η καταγραφή των στάσεων, απόψεων και υποκειμενικών εκτιμήσεων των Ευρωπαίων πολιτών για τις κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές και πολιτιστικές εξελίξεις. Η κεντρική επιστημονική Αρχή που ανέλαβε τον συντονισμό της έρευνας είναι το Ευρωπαϊκό Ίδρυμα Επιστημών (European Science Foundation). Η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων συμπεριέλαβε το πρόγραμμα αυτό στις κύριες ερευνητικές της δράσεις και ανέλαβε τη μερική χρηματοδότησή του.

Η μελέτη αυτή διαρθρώνεται σε τρεις ενότητες. Στη πρώτη σχολιάζουμε συνοπτικά την εξέλιξη της εφαρμοσμένης κοινωνικής έρευνας στη Ευρώπη κατά τη διάρκεια του 19ου και αρχές του 20ού αιώνα. Στη δεύτερη ενότητα παρουσιάζουμε τις κύριες έρευνες που έχουν αναπτυχθεί από την Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία (Eurostat) για τη μέτρηση των κοινωνικών φαινομένων και, τέλος, στην τρίτη ενότητα εξετάζουμε την οργανωτική δομή και το μεθοδολογικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας.

2. Οι κοινωνικές επιστήμες και η έρευνα στην Ευρώπη

Εξετάζοντας τη διαχρονική εξέλιξη των κοινωνικών στατιστικών ερευνών στην Ευρωπαϊκή Ένωση, παρατηρούμε μια πολύ ενδιαφέρουσα πορεία, που έχει τις ρίζες της στα τέλη του 19ου αιώνα. Η ανάπτυξη των κοινωνικών επιστημών κατά τη διάρκεια του 19ου και του 20ού αιώνα βασίζεται σε μια προσπάθεια αναζήτησης ενός μεθοδολογικού πλαισίου για τη μελέτη των κοινωνικών φαινομένων (Γέμτος Π., 1988) (Λαμπίρη-Δημάκη, 1986, 1989, 1995). Εισάγεται βαθμιαία η συστηματική

«παρατήρηση», «καταγραφή» και εμπειρική διερεύνηση ορισμένων υποθέσεων, που αφορούν τις εξελίξεις της νέας οικονομικής και κοινωνικής ζωής.

Οι πρώτοι θεμελιωτές της κοινωνιολογικής σκέψης, οι Saint-Simon (1760-1825), Auguste Comte (1798-1875) και H. Spenser (1820-1903), έχοντας υψηλές επιδόσεις στη Φυσική και τα Μαθηματικά, μελετούν την κοινωνία ως ένα είδος «οργανισμού», υιοθετώντας μια ολιστική μεθοδολογική προσέγγιση. Τα κύρια ρεύματα της κοινωνιολογικής σκέψης είναι ολιστικά και διαφοροποιούνται από την οικονομική σκέψη, που επικεντρώνεται στο «άτομο». Ο ίδιος ο Comte είχε εχθρική στάση κατά των οικονομολόγων και θεωρούσε την οικονομική επιστήμη αφηρημένη. Υποστήριζε ότι οι οικονομολόγοι, υπό την επιρροή του Homo Economicus, απομονώνουν τα οικονομικά φαινόμενα από το σύνολο της κοινωνίας. Ότι επικεντρώνονται στο άτομο και υποθέτουν πως η ατομική συμπεριφορά είναι ορθολογική και ενιαία. Ο Comte ανέφερε ότι οι κοινωνιολόγοι μέσα από την ολιστική θεώρηση υποστηρίζουν ότι τα άτομα διαφέρουν μεταξύ τους ανάλογα με την κοινωνική θέση, τη φυλή, το πολιτιστικό περιβάλλον, τις κοινωνικές αξίες και τις κοινωνικές δομές. Αργότερα ο Μαξ Βέμπερ (1864-1920) διατύπωσε διαφορετική άποψη από τον Comte. Ο Βέμπερ σπούδασε Νομικά, Ιστορία, Οικονομικά και Κοινωνιολογία και έγινε καθηγητής της Πολιτικής Οικονομίας στη Χαϊδελβέργη. Στο κλασικό του έργο «Η μεθοδολογία των κοινωνικών επιστημών» υποστηρίζει ότι «η κοινωνική επιστήμη που θέλουμε να ασκήσουμε είναι μια επιστήμη της πραγματικότητας... Αναμφίβολα η αφετηρία του κοινωνικο-επιστημονικού ενδιαφέροντος είναι η πραγματική, δηλαδή η ατομική διαμόρφωση της κοινωνικής ζωής του πολιτισμού που μας περιβάλλει στις καθολικές σχέσεις, οι οποίες φυσικά δεν είναι για τον λόγο αυτό λιγότερο ατομικά διαμορφωμένες». Παρατηρούμε λοιπόν ότι η κατανόηση των κοινωνικών φαινομένων δεν μπορεί να περιορισθεί μόνο στη μακρο-θεώρηση της κοινωνίας, αλλά ταυτόχρονα να επεκταθεί και στη μελέτη της ατομικής συμπεριφοράς και να αναπτύξει μεθόδους και εμπειρικές έρευνες που θα καταγράψουν τις υπάρχουσες διαφορές μεταξύ των ατόμων και των κοινωνικών ομάδων. Παρά το γεγονός ότι υπάρχουν σημαντικές διαφορές στην ορολογία και τη μέθοδο ανάλυσης μεταξύ των διαφορετικών κλάδων των κοινωνικών επιστημών, σήμερα όλο και περισσότερο οι κοινωνιολόγοι, οι οικονομολόγοι, οι ψυχολόγοι, οι ανθρωπολόγοι και οι πολιτικοί επιστήμονες συνεργάζονται μεταξύ τους και αναπτύσσουν διεπιστημονικές προσεγγίσεις για τη μελέτη των κοινωνικών φαινομένων.

Οι πρώτες κοινωνικές έρευνες

Η γαλλική και η βιομηχανική επανάσταση δημιούργησαν σημαντικά προβλήματα στην Ευρώπη. Ταυτόχρονα, όπως κάθε επανάσταση, συνέβαλαν στον μετασχηματισμό της κοινωνίας. Υπήρξε μια ουσιαστική μετάβαση από το ατομικό επίπεδο στο κοινωνικό. Η αγραμματοσύνη, η κακή κατάσταση υγείας, η ανεργία, η μειωμένη προσπέλαση στην εκπαίδευση, στην υγεία και στις άλλες δημόσιες υπηρεσίες οδήγησαν στη διαμόρφωση κοινωνικών ανισοτήτων ως προς τη ζωή, την εργασία και τον θάνατο. Οι κοινωνικές έρευνες του 19ου και του 20ού αιώνα κατέγραψαν τις ανισότητες αυτές και επεσήμαναν ότι οι επιπτώσεις δεν αναφέρονται μόνο σε ατομικό, αλλά και κοινωνικό επίπεδο (Dooley, 1995) (Blummer H., 1956). Πώς όμως λαμβάνει χώρα αυτός ο κοινωνικός και οικονομικός μετασχηματισμός που παρατηρείται στα τέλη του 19ου και αρχές του 20ού αιώνα και ποιες είναι οι επιπτώσεις του;

Στο ερώτημα αυτό προσπάθησαν να απαντήσουν μια σειρά ερευνητών, που, επηρεασμένοι από τα φιλοσοφικά, πολιτικά, οικονομικά και κοινωνιολογικά ρεύματα της εποχής τους, έδωσαν το έναυσμα για τη μέτρηση, την καταγραφή και την αποτύπωση των κοινωνικών αναγκών. Από την απλή επιστημονική παρατήρηση περνούν στην εφαρμογή της μεθοδολογίας της έρευνας. Σχεδιάζουν ερωτηματολόγια και πραγματοποιούν συνεντεύξεις σε «αντιπροσωπευτικά» δείγματα πληθυσμών

από διαφορετικές περιοχές. Χρησιμοποιούν μεθόδους δειγματοληψίας και επιλέγουν άτομα, οικογένειες, γειτονιές με διαφορετική κοινωνικο-οικονομική διαστρωμάτωση. Παρουσιάζουν τα αποτελέσματά τους σε πίνακες και διαγράμματα και διενεργούν στατιστικές αναλύσεις, προσπαθώντας να ερμηνεύσουν τα κοινωνικά φαινόμενα και να διαμορφώσουν κάποιες προτάσεις για τον μελλοντικό κοινωνικό σχεδιασμό και την άσκηση κοινωνικής πολιτικής.

Οι πρώτες κοινωνικές καταγραφές

Οι πρώτες κοινωνικές έρευνες είχαν περισσότερο περιγραφικό και λιγότερο αναλυτικό χαρακτήρα. Επιπλέον η στατιστική τεκμηρίωση και καταγραφή των κοινωνικών φαινομένων ήταν περιορισμένη. Η μελέτη με τίτλο «Η εργατική τάξη των φτωχών του Λονδίνου», του H. Mayhew, που παρουσιάστηκε το 1861, έδινε σημαντικές πληροφορίες για τις προβληματικές συνθήκες διαβίωσης, για την ανεργία και την κοινωνική αποστέρση της εργατικής τάξης του Λονδίνου. Την περίοδο 1877-1879 δημοσιεύεται μια επίσης αξιόλογη έρευνα, με τίτλο: «Οι Ευρωπαίοι εργάτες», που εκπονήθηκε από τον F. Leplay (1806-1882) και είχε συγκριτικό χαρακτήρα.

Charles Booth

Ο Charles Booth (1840-1916) στο μνημειώδες έργο «Η ζωή και η εργασία των κατοίκων του Λονδίνου», καταγράφει σε 17 τόμους, που έγραψε την περίοδο 1892-1897, τις εξαθλιωμένες συνθήκες διαβίωσης, αποστέρσης και υπο-απασχόλησης στην ευρύτερη περιοχή του Λονδίνου. Ο Booth υποστήριξε ότι «στόχος της έρευνάς μου είναι να περιοριστώ στην περιγραφή των πραγμάτων όπως είναι». Η μελέτη του Booth υπήρξε πρωτοπόρος στον τομέα των ευρωπαϊκών κοινωνικών ερευνών. Πέρα από την αυστηρή μεθοδολογία και την αναλυτική παρουσίαση της κοινωνικής και οικονομικής κατάστασης των Λονδρέζων, αποτύπωσε τις κοινωνικές ανάγκες της εποχής του και έδωσε τη δυνατότητα στη βρετανική κυβέρνηση να θεσπίσει σειρά νόμων για την άσκηση δικαιότερης κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής.

B. Seebohm Rowntree

Η πλέον στατιστικά τεκμηριωμένη κοινωνική έρευνα που έγινε με ειδικά σχεδιασμένο ερωτηματολόγιο και διεξήχθη με τη μέθοδο των προσωπικών συνεντεύξεων είναι αυτή του B. Seebohm Rowntree. Η έρευνα αυτή έγινε στην περιοχή της Βόρειας Αγγλίας, στην πόλη του Γιορκ, και το δείγμα κάλυψε οικογένειες από «διαφορετικές γειτονιές» με διαφορετικό κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο. Η έρευνα του Rowntree δημοσιεύθηκε το 1901 με τον τίτλο «Η φτώχεια: Μια μελέτη πάνω στην αστική ζωή» και είχε μεγάλη απήχηση τόσο στη βρετανική όσο και στην ευρωπαϊκή κοινωνία. Κατέγραψε με παραστατικό τρόπο τα τεράστια και ποικίλα προβλήματα κατοικίας, υγείας, διατροφής, εκπαίδευσης, απασχόλησης και, κυρίως, ιχνηλάτησε την προκλητική ανισότητα ανάμεσα στις «γειτονιές» της Υόρκης.

Οι παραπάνω έρευνες κατέγραψαν με εντυπωσιακά αναλυτικό τρόπο, χρησιμοποιώντας τα εργαλεία της στατιστικής ανάλυσης, τη φτώχεια, την ανεργία, την εξαθλίωση, την εγκληματικότητα, την ανθυγιεινή ζωή και επεσήμαναν ότι τα προβλήματα της ανισότητας και της αποστέρσης δεν είναι ατομικά, αλλά κυρίως κοινωνικά. Η αναλυτική παρουσίαση των ατομικών και οικογενειακών χαρακτηριστικών των φτωχών νοικοκυριών έδωσε μια «κοινωνική φωτογραφία» του μεγέθους των κοινωνικών κινδύνων που πλήττουν το άτομο και την οικογένεια. Με τα ευρήματά τους οι έρευνες αυτές εμπλούτισαν τη βιβλιογραφία και συνέβαλαν ουσιαστικά στην ανάληψη μέτρων για την καταπολέμηση της αμάθειας, της ανεργίας και της φτώχειας και στη διαμόρφωση μιας περισσότερο κοινωνικά δίκαιης κοινωνίας.

Παρόμοιες έρευνες διεξήχθησαν αργότερα στη Γερμανία, τη Γαλλία και τις λοιπές χώρες της Βόρειας και Κεντρικής Ευρώπης, οι οποίες κατέγραψαν και ανέλυσαν σε πρώτη φάση τις κοινωνικές, εκπαιδευτικές και υγειονομικές ανάγκες του πληθυσμού. Στη συνέχεια, σε δεύτερη φάση, η εκκλησία, η τοπική αυτοδιοίκηση και το κράτος ανέλαβαν κάποια σποραδικά μέτρα για την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων. Ακολούθησε το θεσμικό πλαίσιο, το οποίο αρχικά λαμβάνει τη μορφή κάποιων κοινωνικών δικαιωμάτων για την υπεράσπιση του δικαιώματος για εργασία, παιδεία και υγεία. Τελικά τα δικαιώματα αυτά ενσωματώνονται στους επιτελικούς νόμους για το Σύνταγμα και τη συγκρότηση του κράτους. Βαθμιαία, τα κοινωνικά δικαιώματα μετουσιώνονται σε ειδικούς νόμους για τη μεταρρύθμιση του συστήματος υγείας, της εκπαίδευσης και την αναδιανομή του εισοδήματος και των ευκαιριών.

Οι κοινωνικο-στατιστικές έρευνες του 19ου και του 20ού αιώνα είχαν κατ' αρχάς έναν συγκεκριμένο στόχο: Την εντόπιση, καταγραφή και όσο το δυνατό καλύτερη διάγνωση του προβλήματος. Ορισμένοι υποστήριξαν ότι οι έρευνες αυτές είχαν κυρίως πολιτικό και λιγότερο κοινωνιολογικό ή οικονομικό χαρακτήρα. Ο Maurice Duverger, το 1961, σε μια προσπάθεια εννοιολογικής προσέγγισης των κοινωνικών επιστημών, υποστηρίζει ότι: «Οι κοινωνικές επιστήμες μελετούν τον "ζώντα εν κοινωνία" άνθρωπο, το "Πολιτικό Ζώο" του Αριστοτέλους. Αναλύουν επίσης τις ομάδες των ανθρώπων και τις Κοινότητες» (Παπαδόδημας, 1978, ΕΚΚΕ). Ωστόσο το γεγονός παραμένει ότι η αυστηρή μεθοδολογία στη συλλογή και ανάλυση των στατιστικών στοιχείων έδωσε το εναυσμα για την ανάπτυξη περισσότερο επιτόπιων εμπειρικών ερευνών, που συνέβαλαν στη θεωρητική και εμπειρική τεκμηρίωση των κοινωνικών επιστημών. Όπως ισχυρίζεται ο Α.Μ. Rose (1956) στη μελέτη του για την κοινωνιολογία και τις κοινωνικές αξίες, ένα από τα βασικότερα κίνητρα για την ανάπτυξη του κλάδου της κοινωνιολογίας στα τέλη του 19ου αιώνα ήταν η ανάγκη να χρησιμοποιήσουν τα κοινωνικά πορίσματα για την άσκηση κοινωνικής πολιτικής, η οποία θα συνέβαλλε στη βελτίωση των κοινωνικών συνθηκών.

Το μεθοδολογικό πρότυπο της εφαρμοσμένης στατιστικής έρευνας άσκησε σημαντική έλξη σε πολλούς κοινωνικούς επιστήμονες, οι οποίοι ανέπτυξαν τεχνικές για την καλύτερη καταγραφή και τεκμηρίωση των κοινωνικών φαινομένων.

3. Οι κοινωνικές στατιστικές στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Εξετάζοντας τις δυναμικές κοινωνικο-οικονομικές διακυμάνσεις, τις διοικητικές και οργανωτικές αναδιοργανώσεις των χωρών της Ευρώπης κατά τη διάρκεια των τελευταίων τριών ή τεσσάρων δεκαετιών, παρατηρούμε μια σειρά μεταρρυθμίσεων, οι οποίες στοχεύουν στο να δώσουν λύσεις στα κοινωνικά προβλήματα που παρουσιάζονται σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Η διερεύνηση των κοινωνικών φαινομένων της απασχόλησης, της κατανομής του εισοδήματος, της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού αποτέλεσε το κύριο θέμα της Κοινωνικής Πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ήδη από το 1989, ο πρόεδρος της Επιτροπής, Jacques Delors, είχε δώσει ιδιαίτερη έμφαση στη διασφάλιση των κοινωνικών δικαιωμάτων των εργαζομένων στην Ευρωπαϊκή Ένωση και είχε προσκαλέσει τις χώρες μέλη και την Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία (Eurostat) να αναπτύξουν κοινές μεθόδους για τη μέτρηση των φαινομένων αυτών. Η συλλογή εναρμονισμένων δεικτών, που να καταγράφουν με αντιπροσωπευτικό και περιεκτικό τρόπο το μέγεθος και την έκταση των κοινωνικών αναγκών, αποτέλεσε βασικό ζήτημα της κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στην ανάλυση που ακολουθεί επικεντρωνόμαστε στη συνοπτική παρουσίαση τεσσάρων συγκριτικών ερευνών, οι οποίες διενεργούνται από την Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία

σε συνεργασία με τις Εθνικές Στατιστικές Υπηρεσίες των χωρών μελών της Ε.Ε.-25 και έχουν ως στόχο τη συλλογή δεδομένων για τη φτώχεια, την απασχόληση, την ανεργία, τις συνθήκες διαβίωσης και το εισόδημα. Επιπλέον, παρέχουν μια ποικιλία κοινωνικών δεικτών για την αποτίμηση των Στόχων της Λισσαβώνας.

Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών (ΕΟΠ) (Household Budget Survey, HBS). Για τη μέτρηση της κατανάλωσης και την αποτίμηση της οικονομικής ευημερίας χρησιμοποιείται η «Έρευνα των Οικογενειακών Προϋπολογισμών». Η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων έχει χρησιμοποιήσει πολλές κοινωνικές έρευνες για τη χάραξη της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Πολιτικής που αξιολογούν τα δεδομένα της ΕΟΠ. Τα στατιστικά στοιχεία της έρευνας αυτής αποτελούν την πλέον αξιόπιστη πηγή για την οικονομετρική προσέγγιση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Η δειγματοληπτική μονάδα είναι το «Νοικοκυριό». Για τη συλλογή των δεδομένων, χρησιμοποιείται η μέθοδος της πολυσταδιακής δειγματοληψίας. Τα στατιστικά στοιχεία που συλλέγονται αφορούν τη σύνθεση του νοικοκυριού, το επίπεδο εκπαίδευσης, την απασχόληση, τις συνθήκες στέγασης και τις δαπάνες διαβίωσης. Τα στοιχεία των δαπανών καταγράφονται αναλυτικά, δηλαδή διενεργείται καταγραφή των δαπανών διατροφής, ένδυσης, υπόδησης, εκπαίδευσης, υγείας, διασκέδασης κ.λπ. Τα στοιχεία της ΕΟΠ χρησιμοποιούνται για την εκτίμηση του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή, καθώς και της γενικότερης αγοραστικής δύναμης του νοικοκυριού. Στην Ελλάδα η πρώτη έρευνα ΕΟΠ έγινε το 1957 σε δείγμα 2.500 αστικών νοικοκυριών. Σήμερα γίνεται κάθε 4-5 χρόνια σε δείγμα 6.500 νοικοκυριών, με ενιαίο κλάσμα δειγματοληψίας 2/1.000 νοικοκυριά.

Έρευνα Εργατικού Δυναμικού (ΕΕΔ) (Labour Force Survey). Από τα τέλη του 19ου αιώνα παρουσιάστηκαν οι πρώτες έρευνες στην Ευρώπη που ασχολήθηκαν με τη στατιστική της απασχόλησης και των «επικερδών επαγγελμάτων» (gainful occupation). Η οικονομική κρίση του 1930 (Great Depression) και η γιγάντωση της μαζικής ανεργίας δημιούργησαν την ανάγκη για την καταγραφή της απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, επίπεδο εκπαίδευσης, εξειδίκευσης κ.λπ. Η πρώτη ευρωπαϊκή χώρα που ανέλαβε, το 1950, την εκπόνηση μιας συστηματικής έρευνας εργατικού δυναμικού ήταν η Γαλλία. Στη συνέχεια, τη δεκαετία του 1960, λαμβάνουν χώρα οι πρώτες προσπάθειες για την εναρμόνιση των στατιστικών της απασχόλησης σε 6 χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Βέλγιο, Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία, Λουξεμβούργο και Ολλανδία). Η απόφαση του Συμβουλίου της Ευρώπης Αρ. 577/ 1998 όρισε το μεθοδολογικό πλαίσιο συλλογής και ανάλυσης των στοιχείων. Σήμερα υπάρχει στενή συνεργασία μεταξύ της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας και των Εθνικών Στατιστικών Υπηρεσιών για τη λεπτομερή καταγραφή της απασχόλησης και της ανεργίας στις χώρες μέλη της Ε.Ε.-25.

Ευρωπαϊκή Έρευνα Νοικοκυριών (ECHP) (European Community Household Panel). Η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων σε μια σειρά δημοσιευμάτων επεσήμανε την ανάγκη μέτρησης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού με συγκρίσιμους και αξιόπιστους δείκτες. Η Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία αποφάσισε, το 1994, να υιοθετήσει μια νέα μεθοδολογία με βάση την επαναληπτική καταγραφή των συνθηκών διαβίωσης στα ίδια τα νοικοκυριά (Panel Method). Με τον τρόπο αυτό θα ήταν εφικτή η «κατασκευή» δυναμικών κοινωνικών δεικτών, που θα μπορούσαν να καταγράφουν διαχρονικά για τα ίδια άτομα τις συνθήκες διαβίωσης και τους κινδύνους που αντιμετωπίζουν για ανεργία, φτώχεια και κοινωνικό αποκλεισμό. Το 1994 διενεργήθηκε το «πρώτο κύμα» έρευνας και κάλυψε δείγμα 61.106 νοικοκυριών (περίπου 127.000 άτομα). Στην πρώτη φάση της έρευνας συμμετείχαν 12 χώρες της Ε.Ε. Η έρευνα αποφασίσθηκε να γίνεται σε ετήσια βάση και κάλυψε την περίοδο 1994-2001. Οι συγκριτικοί ποσοτικοί και ποιοτικοί δείκτες που εκτιμήθηκαν συνέβαλαν ουσιαστικά στη διαμόρφωση της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Πολιτικής για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών EU-SILC (European Union Survey on Income and Living Conditions). Το EU-SILC αποτελεί τη συνέχεια του ECHP. Ο στόχος δημιουργίας του EU-SILC είναι να συμβάλει στη διαμόρφωση ποσοτικών δεικτών για τη μέτρηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού και να προσφέρει στην ευρωπαϊκή κοινωνία συγκριτικούς και εναρμονισμένους δείκτες για την άσκηση της κοινωνικής πολιτικής. Οι ερευνητικοί στόχοι, η δειγματοληψία, η αποσαφήνιση των εννοιών και το γενικότερο μεθοδολογικό πλαίσιο ορίζονται στον Κανονισμό Νο 1177/2003 της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας (Eurostat).

4. Η Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα

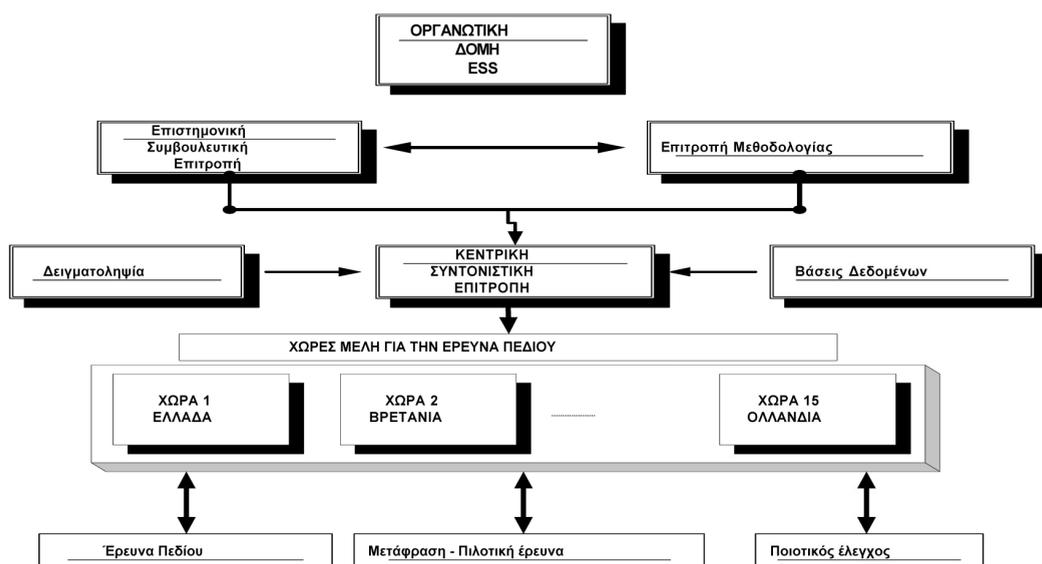
Η Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα αποτελεί τη σημαντικότερη και την πλέον τεκμηριωμένη επιστημονικά μελέτη για την καταγραφή και ανάλυση των κοινωνικών στάσεων, απόψεων και των υποκειμενικών αξιών και εκτιμήσεων των Ευρωπαίων πολιτών για τις κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές αλλαγές. Βασίζεται σε ένα αυστηρό μεθοδολογικό πλαίσιο ως προς τους κανόνες δειγματοληψίας (sampling), επιλογής των θεματικών ενοτήτων έρευνας (research topics), μετάφρασης και απόδοσης των όρων (translation-validation) σε κάθε πολιτισμικό περιβάλλον των χωρών που συμμετέχουν στην έρευνα. Ο σχεδιασμός της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας άρχισε το 1995, όταν μια Επιτροπή Εμπειρογνομόνων (Expert Panel) ανέλαβε να σχεδιάσει ένα «επιστημονικό εργαλείο» που να καταγράφει τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά κοινωνικά δεδομένα. Την πρώτη χρηματοδότηση αυτής της ερευνητικής προσπάθειας ανέλαβε το Ευρωπαϊκό Ίδρυμα Επιστημών [European Science Foundation (ESF)]. Στη συνέχεια, το πρόγραμμα εντάχθηκε στις ερευνητικές προτεραιότητες της Επιτροπής Έρευνας των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και χρηματοδοτήθηκε μέσα από το 5ο και το 6ο Ερευνητικό Πρόγραμμα. Το 2002 ξεκίνησε η Πρώτη Φάση της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας, στην οποία συμμετείχαν 23 ευρωπαϊκές χώρες, που υποχρεώθηκαν να υιοθετήσουν τα υψηλά μεθοδολογικά κριτήρια διεξαγωγής της έρευνας και να εναρμονίσουν πλήρως τη συλλογή και ανάλυση των δεδομένων, ώστε να εξασφαλισθεί η αξιόπιστη συγκριτική εικόνα της κοινωνικής έρευνας. Τα παραπάνω προτερήματα είχαν ως αποτέλεσμα την απονομή του «Descartes Prize», το 2005, που αποτελεί την ύψιστη διάκριση για «Αριστεία στην Επιστημονική Έρευνα» και απονέμεται από την Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Επιπλέον, η Διεύθυνση Έρευνας της Επιτροπής της Ε.Ε. αποφάσισε να διασφαλίσει την οικονομική υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας για την περίοδο 2006-2010. Στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε την οργανωτική δομή και το μεθοδολογικό πλαίσιο της έρευνας, με αναφορά στους ερευνητικούς στόχους, στις θεματικές ενότητες και στη δειγματοληψία.

Οργανωτική δομή

Η αρχική ιδέα για την ανάπτυξη μιας επιστημονικά τεκμηριωμένης κοινωνικής έρευνας, η οποία θα εξειδικεύεται στη μέτρηση των στάσεων, απόψεων και κοινωνικών αξιών των Ευρωπαίων πολιτών, ξεκίνησε το 2001. Από την αρχή έπρεπε να υιοθετηθεί μια συνεκτική οργανωτική δομή, η οποία θα διασφάλιζε τόσο την «από πάνω προς τα κάτω» (top down) οργάνωση, με τα επιτελικά ερευνητικά στελέχη να καθορίζουν τις οδηγίες που θα πρέπει να υιοθετηθούν από τα συμμετέχοντα ερευνητικά ιδρύματα στην έρευνα, όσο και μια «από κάτω προς τα επάνω προσέγγιση» (bottom up approach), σύμφωνα με την οποία και οι ερευνητές των χωρών μελών θα είχαν τη «δική τους φωνή» στη διαμόρφωση ερευνητικών υποθέσεων.

Η Κεντρική Συντονιστική Επιτροπή (βλ. Διάγραμμα 1) έχει την ευθύνη για τον επιτελικό σχεδιασμό, την ανάπτυξη και την υλοποίηση των στόχων της έρευνας, καθώς και την ευρύτερη δυνατή διάχυση των αποτελεσμάτων της.

Διάγραμμα 1. Οργανωτική Δομή Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας

Η Κεντρική Επιτροπή απαρτίζεται από 16 διακεκριμένα μέλη της ακαδημαϊκής και ερευνητικής κοινότητας και συντονίζεται από τον Roger Jowell (City University, U.K.). Τα υπόλοιπα μέλη προέρχονται από: Βρετανία, Βέλγιο, Νορβηγία, Γερμανία, Ισπανία και Ολλανδία.

Η Κεντρική Συντονιστική Επιτροπή συνεδριάζει συχνά με στόχο τον σχεδιασμό και τον συντονισμό των επιμέρους επιστημονικών επιτροπών, που έχουν ως αντικείμενο τη δειγματοληψία, τη μετάφραση και τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων (βλ. Διάγραμμα 1).

Σε δεύτερο οργανωτικό επίπεδο, συγκεντρώνονται οι χώρες μέλη που είναι υπεύθυνες για τη διεξαγωγή των κοινωνικών ερευνών σε εθνικό επίπεδο και έχουν αναλάβει τον συντονισμό της έρευνας πεδίου, τους ποιοτικούς ελέγχους, τη δειγματοληψία, τη συλλογή και αποστολή των δεδομένων σύμφωνα με τις οδηγίες και τις προδιαγραφές της Κεντρικής Συντονιστικής Επιτροπής.

Ερευνητικοί στόχοι - θεματικές ενότητες

Η Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, διέπεται από αυστηρά ακαδημαϊκά και μεθοδολογικά κριτήρια, που δίνουν τη δυνατότητα για αξιόπιστες συγκρίσεις και επιστημονικές αναλύσεις. Θα μπορούσαμε να διακρίνουμε τέσσερις επιτελικούς ερευνητικούς στόχους που αποβλέπουν:

- 1) Στην καταγραφή και ανάλυση των μακροχρόνιων κοινωνικών αλλαγών τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο
- 2) Στη μέτρηση των στάσεων, απόψεων, αντιλήψεων και κοινωνικών αξιών των Ευρωπαίων πολιτών
- 3) Στην προαγωγή και ανάπτυξη της συγκριτικής κοινωνικής έρευνας με τη χρήση καινοτόμων επιστημονικών «εργαλείων»

4) Στην ανάπτυξη και εξειδίκευση συγκριτικών κοινωνικών δεικτών σε εθνικό (μεταξύ των περιφερειών) και ευρωπαϊκό επίπεδο.

Για την επίτευξη των στόχων αυτών, χρησιμοποιείται ειδικά σχεδιασμένο ερωτηματολόγιο, το οποίο απαρτίζεται από τρεις θεμελιώδεις ενότητες:

Η Πρώτη Ενότητα αποτελεί την επιστημονική βάση «Core Module» για την «κατασκευή» διαχρονικών δυναμικών δεικτών, που θα καταγράφουν την κοινωνική συμπεριφορά των Ευρωπαίων πολιτών και τις απόψεις τους για το κοινωνικό κεφάλαιο, τον κοινωνικό αποκλεισμό, τις μεταρρυθμίσεις στα συστήματα εκπαίδευσης, υγείας, κοινωνικής ασφάλειας και την εμπιστοσύνη τους ως προς τους ευρωπαϊκούς θεσμούς.

Η Δεύτερη Ενότητα περιλαμβάνει επαναλαμβανόμενα κοινωνικά θέματα «Rotating Modules», τα οποία εξετάζονται ανά τακτά χρονικά διαστήματα και δίνουν τη δυνατότητα διερεύνησης σε βάθος ενός θέματος που βρίσκεται στην επικαιρότητα. Για παράδειγμα, στον Πρώτο Γύρο που έγινε την περίοδο 2002-2003 τα υπό διερεύνηση θέματα ήταν:

- Μετανάστευση - παλιννόστηση και αναζήτηση ασύλου
- Συμμετοχή πολιτών σε πολιτιστικές, περιβαλλοντικές και λοιπές οργανώσεις.

Στον Πίνακα 1 παρουσιάζουμε αναλυτικά τις κύριες θεματικές ενότητες του ερωτηματολογίου που αναφέρονται στον Πρώτο Γύρο στην Ελλάδα.

Πίνακας 1. Σχεδιασμός Ερωτηματολογίου Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας Πρώτου Κύματος, 2002

Αριθμός ερωτήσεων	Κωδικοί ερωτήσεων	ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ
10	A1 – A10	Τηλεόραση, πολιτική επικαιρότητα, χρήση Διαδικτύου, εμπιστοσύνη στην κοινωνία
50	B1 – B50	Πολιτικές διαστάσεις, κοινωνική και εκλογική συμμετοχή, εμπιστοσύνη στους θεσμούς, ικανοποίηση από την κυβέρνηση και το οικονομικό σύστημα, άσκηση πολιτικής σε διεθνές, ευρωπαϊκό, εθνικό και περιφερειακό επίπεδο
28	C1 – C28	Υποκειμενική αξιολόγηση της ευτυχίας, κατάσταση υγείας, θρησκεία, κοινωνική ευημερία, κοινωνικός αποκλεισμός
58	D1 – D58	Μετανάστευση, άσυλο, πολιτιστική ζωή, φυλή, εθνότητα, φυλετικές διακρίσεις
43	E1 – E43	Συμμετοχή σε αθλητικούς, πολιτιστικούς, επιχειρηματικούς, περιβαλλοντικούς, φιλανθρωπικούς συλλόγους, αξίες του πολίτη, ικανοποίηση και προσδοκίες από τον χώρο εργασίας
65	F1 – F65	Πληροφορίες για το άτομο και το νοικοκυριό, κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά, επίπεδο εκπαίδευσης, κλάδος απασχόλησης, οικογενειακή κατάσταση, συμμετοχή σε μαθήματα, σεμινάρια
6	I1 – I8	Ερωτήσεις για τον συνεντευκτή

Στον Δεύτερο Γύρο, που έγινε την περίοδο 2004-2005, τα θέματα που διερευνήθηκαν αφορούσαν:

- Οικονομική ηθική και εμπιστοσύνη μεταξύ των καταναλωτών και των επιχειρήσεων
- Κατανομή του χρόνου μεταξύ απασχόλησης και οικογένειας
- Υποκειμενική αξιολόγηση της υγείας και χρήση των κοινωνικών και υγειονομικών υπηρεσιών.

Στον Πίνακα 2 παρουσιάζουμε συνοπτικά τις κύριες θεματικές ενότητες που συμπεριελήφθησαν στο ερωτηματολόγιο του Δεύτερου Γύρου.

Πίνακας 2. Σχεδιασμός ερωτηματολογίου Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας Δεύτερου Γύρου, 2004

Αριθμός ερωτήσεων	Κωδικοί ερωτήσεων	ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ
10	A1 – A10	Τηλεόραση, πολιτικές ειδήσεις, πολιτικές εκπομπές, διάβασμα, χρήση Διαδικτύου, εμπιστοσύνη στους ανθρώπους και στην κοινωνία
40	B1 – B40	Πολιτικά ζητήματα, εμπιστοσύνη στους θεσμούς (Κοινοβούλιο, Δικαιοσύνη, Αστυνομία, κόμματα, Ευρωκοινοβούλιο, Ηνωμένα Έθνη), εκλογική συμπεριφορά, συμμετοχή στα κόμματα, ικανοποίηση από τη λειτουργία της δημοκρατίας, τα συστήματα εκπαίδευσης, υγείας και το οικονομικό σύστημα
28	C1 – C28	Υποκειμενική αξιολόγηση της κατάστασης υγείας, ψυχικής υγείας, θρησκεία, κοινωνικές εκδηλώσεις, υπηκοότητα, μειονεκτικές ομάδες
30	D1 – D30	Τρόπος ζωής, υγεία, φαρμακευτική αγωγή, φαρμακευτική συνταγογραφία, θεραπευτική αγωγή, προσπέλαση στις υπηρεσίες υγείας, οικογενειακός γιατρός, χρήση υπηρεσιών υγείας, αντιλήψεις για τον γιατρό και την ασθένεια
30	E1 – E30	Απόψεις για την κοινωνική βοήθεια και την κοινωνία. Εμπιστοσύνη σε δημόσιους λειτουργούς και σε υδραυλικούς, οικοδόμους κ.λπ. Υπερβολική κοστολόγηση υπηρεσιών, αυστηρή τήρηση των νόμων, αξιώσεις από κρατικές και ασφαλιστικές εταιρείες
70	F1 – F70	Πληροφορίες για το άτομο και το νοικοκυριό, κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά, επίπεδο εκπαίδευσης, κλάδος απασχόλησης, ανεργία, αναζήτηση εργασίας, επίπεδο εισοδήματος, οικογενειακή κατάσταση
123	G1 –G123	Κοινωνικές αξίες για την οικογένεια, την εργασία, την απασχόληση, το ωράριο, την κατανομή του χρόνου, εξοπλισμός νοικοκυριού, κοινωνική φροντίδα, απόψεις για την εργασία, υπερωρίες, επιλογή εργασίας
14	J1 – J14	Ερωτήσεις για τον συνεντευκτή

Ο Τρίτος Γύρος, που βρίσκεται σε εξέλιξη και καλύπτει την περίοδο 2006-2007, περιλαμβάνει την κατασκευή κοινωνικών δεικτών για την ευημερία, καθώς και την καταγραφή των απόψεων των Ευρωπαίων πολιτών για τις στάσεις ζωής.

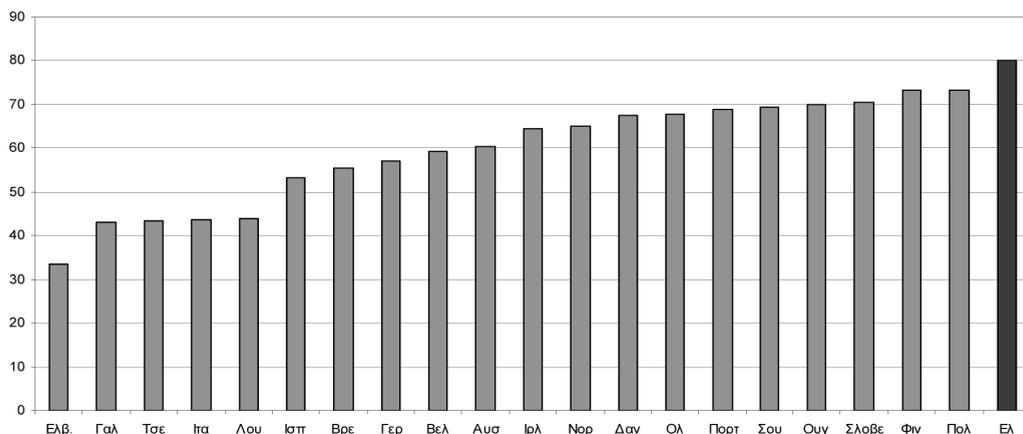
Η Τρίτη Ενότητα περιλαμβάνει τα δημογραφικά, επαγγελματικά και κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά των ερωτώμενων, ώστε να είναι δυνατή η ταξινόμηση του στατιστικού υλικού σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο και η περαιτέρω σύγκριση και ανάλυση των δεδομένων.

Δειγματοληψία - ανταποκρισιμότητα

Το μεθοδολογικό πλαίσιο διεξαγωγής της κοινωνικής έρευνας βασίζεται σε αυστηρά κριτήρια ως προς την ακριβή μετάφραση και απόδοση των εννοιών που χρησιμοποιούνται στο ερωτηματολόγιο, καθώς και τη γενικότερη μεθοδολογία συλλογής του υλικού. Η δειγματοληψία βασίζεται στην αυστηρή επιλογή ενός τυχαίου δείγματος.

Για παράδειγμα, στην περίπτωση της Ελλάδας η έρευνα πεδίου του Πρώτου Γύρου έγινε την περίοδο τέλη του Ιανουαρίου 2003 - μέσα Μαρτίου 2003. Εκπαιδεύθηκαν 184 συνεντευκτές και 53 επόπτες. Για την ενημέρωση των Ελλήνων πολιτών και τη διασφάλιση της υψηλότερης δυνατής ανταποκρισιμότητας (response rate), τα μέσα μαζικής ενημέρωσης συμμετείχαν ουσιαστικά με ανακοινώσεις σε αθηναϊκούς και περιφερειακούς τηλεοπτικούς και ραδιοφωνικούς σταθμούς, άρθρα στις εφημερίδες και τα περιοδικά. Το αρχικό δείγμα του ελληνικού πληθυσμού ανήλθε σε 3.097 νοικοκυριά. Με τη στάθμιση και την αντίστοιχη προσαρμογή, προέκυψαν 3.227 νοικοκυριά και συλλέχθηκαν 2.566 έγκυρα ερωτηματολόγια. Το ποσοστό ανταποκρισιμότητας του Πρώτου Γύρου ανήλθε σε 80% και αποτελεί το υψηλότερο μεταξύ όλων των χωρών που συμμετείχαν στην έρευνα (βλ. Διάγραμμα 2). Η Επιστημονική Συντονιστική Επιτροπή, καθώς και η Επιτροπή Δειγματοληψίας είχαν θέσει ως ελάχιστο στόχο ανταποκρισιμότητας το 70%. Παρόμοια με την Ελλάδα υψηλά ποσοστά επέτυχαν η Πολωνία, η Φινλανδία και η Σλοβενία, ενώ τα χαμηλότερα είχαν η Ελβετία, η Γαλλία και η Τσεχία.

Διάγραμμα 2. Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα. Ποσοστά ανταποκρισιμότητας (response rate) Πρώτου Γύρου

Στον Δεύτερο Γύρο συμμετείχαν στην Ελλάδα συνολικά 119 εκπαιδευμένοι συνεντευκτές και 37 επόπτες. Ο σχεδιασμός της έρευνας κάλυψε την Αθήνα (1.141 νοικοκυριά), τη Θεσσαλονίκη (302 Νοικοκυριά) και την υπόλοιπη Ελλάδα (1.559 νοικοκυριά). Το μέγεθος του δείγματος, οι ανταποκρίσεις και οι αρνήσεις ανά περιοχή παρουσιάζονται στον Πίνακα 3.

Πίνακας 3. Χαρακτηριστικά της δειγματοληψίας του Δεύτερου Γύρου στις περιοχές της Αθήνας, της Θεσσαλονίκης και της λοιπής Ελλάδας

		Αθήνα	Θεσ/νίκη	Λοιπή Ελλάδα
1	Συνολικό επιλεγμένο δείγμα νοικοκυριών	1.141	302	1.559
2	Ολοκληρωμένες συνεντεύξεις (ερ. 5 =1)	700	228	1.295
5	Αρνήσεις (ερ. 5 κωδ. 3, 4, 5, 6 & ερ. 6=2, 3, 4)	80	47	160
6	Καμία επαφή με το νοικοκυριό ή τον ερωτώμενο (ερ.5=6)	351	27	78
7	Ακατάλληλα λόγω προβλήματος στη διεύθυνση (ερ. 12=1-7)	6	-	2
8	Ακατάλληλα - λόγω ερωτώμενου (ερ. 5=4, 5, 6 ερ. 6=5, 6, 10)	4	-	24

Πηγή: ΕΚΚΕ, 2005

Το ποσοστό ανταποκρισιμότητας στο σύνολο της Ελλάδας ανήλθε στο 74,2%. Η Αθήνα παρουσίασε τα χαμηλότερα ποσοστά, ενώ η υπόλοιπη Ελλάδα τα υψηλότερα. Στον Πίνακα 4 παρουσιάζουμε αναλυτικά τα ποσοστά ανταποκρισιμότητας ανά γεωγραφική περιοχή για τον Δεύτερο Γύρο.

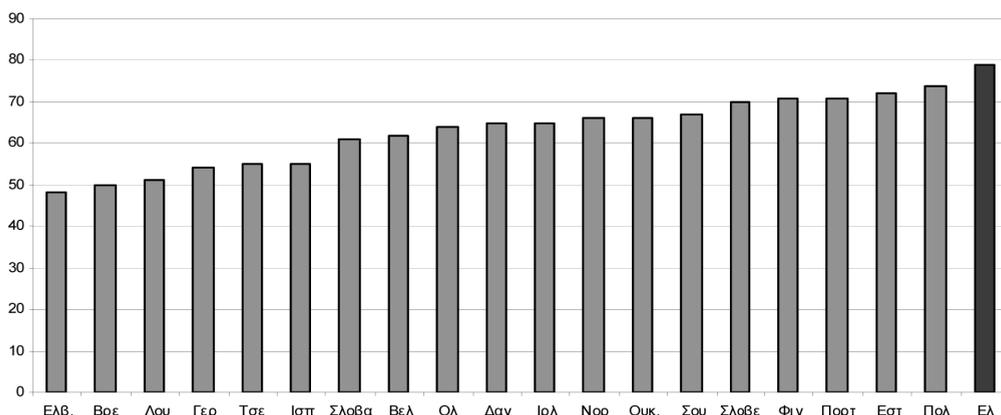
Πίνακας 4. Ανταποκρισιμότητα ανά γεωγραφική περιοχή

Γεωγραφική περιοχή	Ποσοστό απαντήσεων
Σύνολο Ελλάδος	74,2%
Αθήνα	61,7%
Θεσσαλονίκη	75,5%
Υπόλοιπο Ελλάδος	83,2%

Πηγή: ΕΚΚΕ, 2005

Η Ελλάδα και στο Δεύτερο Γύρο, σε σύγκριση με τις άλλες χώρες, επέτυχε το υψηλότερο ποσοστό ανταποκρισιμότητας (βλ. Διάγραμμα 3). Υψηλά ποσοστά σημείωσαν επίσης η Πολωνία, η Εσθονία και η Πορτογαλία. Όπως στον Πρώτο Γύρο, έτσι και στον Δεύτερο, η Ελβετία είχε το χαμηλότερο ποσοστό ανταποκρισιμότητας (48%).

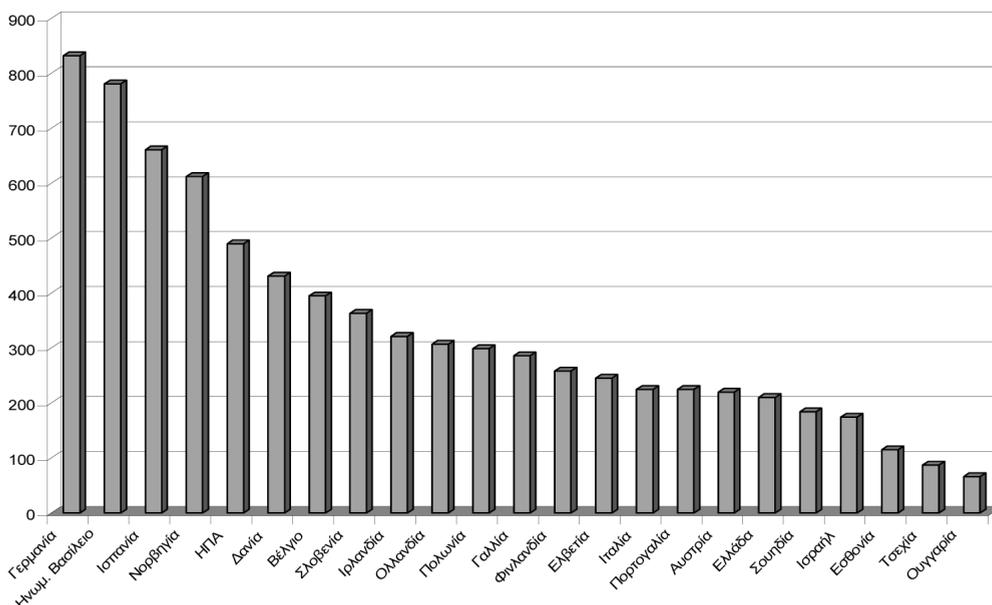
Διάγραμμα 3. Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα. Ποσοστά ανταποκρισιμότητας (response rate) Δεύτερου Γύρου

Χρήστες

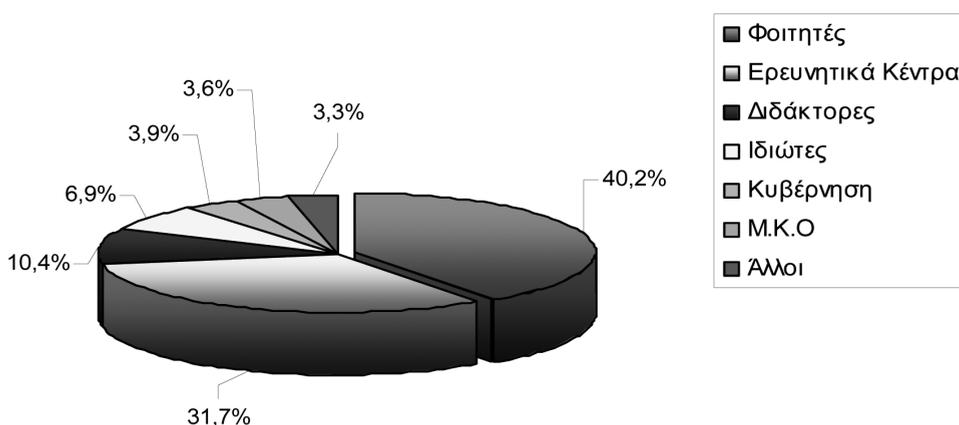
Σύμφωνα με τα πρόσφατα στοιχεία του Ευρωπαϊκού Ιδρύματος Ερευνών (European Science Foundation), οι χρήστες της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας ανέρχονται σε 10.297. Το μεγαλύτερο ποσοστό των χρηστών παρατηρείται στη Γερμανία (1.046), στη Βρετανία (938), στην Ισπανία (766), στη Νορβηγία (759) και στις ΗΠΑ (595). (βλ. Διάγραμμα 4). Η Ελλάδα κατέχει τη 18η θέση, με 243 καταγεγραμμένους χρήστες.

Διάγραμμα 4. Χρήστες της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας ανά χώρα

Το μεγαλύτερο ποσοστό των χρηστών της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας είναι φοιτητές (4.136) και ερευνητές (3.262) (βλ. Διάγραμμα 5). Ανάμεσα στους χρήστες περιλαμβάνονται και ιδιώτες, κυβερνητικά στελέχη, και μέλη Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων. Μέχρι στιγμής έχουν εκδοθεί επτά βιβλία σε επτά γλώσσες και ένας μεγάλος αριθμός άρθρων σε επιστημονικά περιοδικά. Η αναλυτική παρουσίαση των χρηστών και των δημοσιεύσεων του ESS καταγράφεται στην ιστοσελίδα www.europeansocialsurvey.org.

Διάγραμμα 5. Ποσοστιαία σύνθεση των χρηστών της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας στο σύνολο των χωρών

5. Επίλογος

Η Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα (ΕΚΕ) αποτελεί την πλέον έγκυρη και ακαδημαϊκά αξιόπιστη πηγή στατιστικών πληροφοριών για τη μέτρηση των ποιοτικών δεδομένων που αναφέρονται στις κοινωνικές αξίες, στις στάσεις και στις απόψεις των Ευρωπαίων πολιτών για τις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές. Τα δεδομένα συλλέγονται με αυστηρή δειγματοληψία και ικανοποιούν πολλά μεθοδολογικά κριτήρια, που αφορούν τη μετάφραση του ερωτηματολογίου και την ανάλυση των στατιστικών στοιχείων. Μέχρι σήμερα, οι χρήστες της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας ανέρχονται σε παραπάνω από 10.300 άτομα, που προέρχονται κυρίως από την ερευνητική και την ακαδημαϊκή κοινότητα. Η ΕΚΕ αξιοποιείται τόσο από νέους ερευνητές όσο και από στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα, με στόχο την προώθηση της έρευνας σε ευρωπαϊκό επίπεδο και τη χάραξη τεκμηριωμένης δημόσιας πολιτικής.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Abel T., (1948), "The Operation called Verstehen", *American Journal of Sociology*, vol. 54, p. 48.
- Adorno Th.W. et al., (1976), *The positivist Dispute in German Sociology*, London: Heinemann.
- Bierstedt R. et al., (1967), *Sociology and Contemporary Education*, p.p. 48-49, N.York: Random House.
- Blummer H., (1956), "Sociological Analysis and the Variable", *American Sociological Review*, vol. 21, p.p. 633-660.
- Bryman A., Burgess R.G., (1994), *Analysing Qualitative Data*, London: Routledge.
- Bottomore T.B., (1973), *Κοινωνιολογία*, μετ. Δ. Τσαούση, (α΄ έκδοση), Αθήνα: Gutenberg.
- Cicourel A.V., (1964), *Method and Measurement in Sociology*, New York: The Free Press.
- Γέμτος Π.Α., (1988), *Μεθοδολογία των Κοινωνικών Επιστημών*, τόμ. 1 και τόμ. 2, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Γέμτος Π.Α., (1998), *Οι Κοινωνικές Επιστήμες. Μια Εισαγωγή*, Αθήνα: Τυπωθήτω-Γ. Δαρδανός.
- De Vaus D.S., (1996), *Surveys in Social Research*, UCL Press.
- Dey I., (1993), *Qualitative Data Analysis, Auser-Friendly Guide for Social Scientists*, London: Routledge.
- Dooley David, (1995), *Social Research Methods*, Prentice Hall.
- Duverger M., (1976), *Μέθοδοι Κοινωνικών Επιστημών*, μετ. Ν.Παπαδόδημα, ΕΚΚΕ.
- ΕΚΚΕ, (2003), *Ελλάδα-Ευρώπη. Κοινωνία-Πολιτική Αξίες*, Αθήνα: ΕΚΚΕ.
- Επιτροπή Gulbenkian, (1998/3), *Για το Άνοιγμα των Κοινωνικών Επιστημών*, Κείμενα Εργασίας, Αθήνα: ΕΚΚΕ.
- EU Commission, (2001), *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council concerning Community statistics on income and living conditions (EU-SILC)*, Luxembourg.
- European Social Survey, (2006), *European Social Survey. Monitoring attitude change in Europe. European Science Foundation*. Strasbourg.
- Eurostat, (2000), *Minutes of the meeting Luxembourg-15 (Demography and Education)*, EU-SILC 19/01 December 2000.
- Eurostat, (2001), *Comparability of Income data*, Report by Statistics Norway presented to the Working Group on Income, Poverty and Social Exclusion (doc.E2/SEP/24/2001).
- Eurostat, (1996), *European Community Household Panel (ECHP): methods volume 1 Survey questionnaires Waves 1-3*, theme 3.
- Eurostat, (1997), *Household Budget Surveys in the EU-Methodology and Recommendations for Harmonisation 1997*.
- Eurostat, (1999), *Guidelines and table programme for the Community Programme of Population and Housing censuses in 2001 vol.1: Guidelines*.
- Eurostat, (1999), *Guidelines and Table Programme for the Community Programme of Population and Housing Censuses in 2001, vol.1: Guidelines*, theme 3.
- Eurostat, (1999), *Labour Force Survey Methods and Definitions*, 1998 edition.
- Eurostat, (2000), *A framework for harmonisation of social statistics*, Working Group paper E0/Harm/23/2000.
- Eurostat, (2000), *Harmonisation of core variables*, Working Group paper E0/00/DSS/2/6/EN.

- Eurostat, (2000), Working Group paper Doc. Eurostat/E0/00/DSS/2/9/EN.
- Eurostat, (2000), *Minutes of the meeting Luxembourg – 12* (Employment and Housing), EU-SILC 22/01December 2000.
- Eurostat, (2001), *Labour Force Survey Results 2000*
- Eurostat (2001), *Follow-up of Canberra Manual, concepts and definitions*, doc. E2/SEP/26/2001.
- Eurostat (2001), *Demography, Education and Health in EU-SILC: An overview of key issues and proposed target variables*, doc.EU-SILC 31-1/01.
- Eurostat, (2001), *Minutes*, EU-SILC 37/01.
- Festinger L. and Katz D., (1953), *Research Methods in the Behavioral Sciences*, New York: The Dryden Press.
- Freund J., (1972), *The Sociology of Max Weber* (tr.by M.Ifjord), Penguin University Books, p. 40.
- Gibson Q., (1958), *The Logic of Social Enquiry*, Routledge and Kegan Paul.
- Giddens A., (ed.), (1975), *Positivism and Sociology*, 2η έκδοση, London: Heinemann.
- Giddens A., (1993), *New Rules of Sociological Method*, Cambridge.
- Ginsberg M., (1949), "The Problems and Methods of Sociology", in: Bartlett F.C. et al., (eds), *The Study of Society*, Routledge and Kegan Paul.
- Grawitz M., (2006), *Μέθοδοι των Κοινωνικών Επιστημών*, τόμ. Α' και Β', Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας.
- Howard K. and Sharp J.A., (2001), *Η Επιστημονική Μελέτη. Οδηγός σχεδιασμού και διαχείρισης Πανεπιστημιακών Ερευνητικών Εργασιών*, Αθήνα: Gutenberg.
- Hughes J.A., (1968), "Methodology", in: Mitchell G.D., (ed.), *A Dictionary of Sociology*, p.p. 118-119, London: Routledge and Kegan Paul.
- Κάλλας Γ., (2001), *Η πληροφορική τεχνολογία στην κοινωνική έρευνα. Το πρόβλημα των δεδομένων*, ΕΚΚΕ, Νεφέλη.
- Kaufmann F., (1958), *Methodology of Social Sciences*, p. VII, London.
- Κονταράτος Α.Ν., (2006), *Η τέχνη της διοίκησης της επιστημονικής και τεχνολογικής έρευνας. Οδηγός επιστημονικής ανακάλυψης, τεχνολογικής καινοτομίας και επιχειρηματικής τεχνοτροπίας*, ΕΙΕ, Θραϊκή Εταιρεία Επιστημών, Γραμμάτων και Τεχνών.
- Kuhn Th.S., (1975), *The structure of Scientific Revolution*, 6^η έκδοση, The University of Chicago Press.
- Kuhn Th.S., (1981), *Η Δομή των Επιστημονικών Επανάστασεων* (μετ. Γεωργακόπουλος Γ. και Κάλφας Β.), Θεσσαλονίκη: Σύγχρονα Θέματα.
- Κύρτσος Α.Α., (2002), *Τεχνολογικός Σχεδιασμός και Κοινωνική Οργάνωση της Ψηφιακής Επιχείρησης*, Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Lakatos Imre, (1986), *Μεθοδολογία των Προγραμμάτων Επιστημονικής Έρευνας*, Αθήνα: Σύγχρονα Θέματα.
- Λαμπίρη-Δημάκη Ι., (1995), *Κοινωνιολογία και Κοινωνική Έρευνα*, Β' έκδοση, Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας.
- Λαμπίρη-Δημάκη Ι., (1989), *Κοινωνιολογία και Ιστορία. Ομοιότητες και Ιδιαιτερότητες*, Αθήνα: Παπαζήση.

- Λαμπίρη-Δημάκη Ι., (1986), *Η Κοινωνιολογία και η Μεθοδολογία της*, Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας.
- Lazarsfeld P., (1965), "Problems in Methodology", in: Merton R., et al., *Sociology Today*, Harper Torckbooks.
- Maclver R.M., (1942), *Social Causation*, Boston.
- Madge J., (1970), *The Origins of Scientific Sociology*, London: Tavistock Publications.
- Μεταξά Α.Ι.Δ., (1979), *Πολιτική Επιστήμη. Σύγχρονοι Κλάδοι και Περιεχόμενο. Εισαγωγική Θεώρηση*, Αθήνα.
- Mitchell D.G., (ed.), (1968), *A Dictionary of Sociology*, p. 196, London: Routledge and Kegan Paul.
- Ντουρκάϊμ Αιμ., (1978) *Οι κανόνες της Κοινωνιολογικής Μεθόδου*, Αθήνα: Gutenberg.
- Popper K., (1959), *The Logic of Scientific Discovery*, New York: Basic Books.
- Richards L., Richards T., (1994), "From filling cabinet to computer" in: Bryman A., Burgess R.C., *Analysing Qualitative Data*, p.p. 170-171, London: Routledge.
- Sayer A., (1984), *Method in Social Science. A realist approach*, London: Hutchinson.
- Show C.P., (1959), *The Two Cultures and the Scientific Revolution*, Penguin books.
- Silverman D., (1993), *Interpreting Qualitative Data, Methods of Analysing Talk, Text and Interaction*, London: Sage.
- Sundgren B., (1991), *Statistical Metainformation and Metainformation Systems*, Sweden: R & D Reports Statistics.
- Φίλιπς Β., (2000), *Εισαγωγή στην Μεθοδολογία και τις Τεχνικές των Κοινωνικών Επιστημών*, Βέκδοση, Αθήνα: Gutenberg.
- Van Meter, Karl M., (1994), "Sociological Methodology", *Bulletin de Methodologie Sociologique*, No 42, p.p. 72-94.